

نقش امام جمعه در تقویت فرهنگ وحدت محور در جامعه اسلامی

روزبه باقری ✓

چکیده

تَقَرُّؤًا (آل عمران: ۱۰۳) توجه ویژه‌ای به حفظ همبستگی و پرهیز از تفرقه دارد؛ زیرا تفرقه و اختلاف نه تنها باعث ضعف و آسیب‌پذیری جامعه می‌شود، بلکه زمینه نفوذ دشمنان و تخریب ارزش‌های دینی و اخلاقی را فراهم می‌کند. با توجه به این آیه، وحدت یک روش نیست؛ بلکه یک اصل قرآنی است. در خطبه قاصعه نهج البلاغه امام علی علیه السلام می‌فرماید وحدت عامل عزت پیشینیان و تفرقه باعث ذلت آنان است.^[۱] همچنین در خطبه‌های دیگر خطاب به مردم کوفه می‌فرماید خدا نه قبل و نه بعد از شما نظر لطف به هیچ امتی نداشت، مگر در سایه وحدت میان امت.

در این میان، امام جمعه به عنوان یکی از ارکان هدایت دینی و اجتماعی، مسئولیتی سنگین در ایجاد فرهنگ وحدت محور بر عهده دارد.

نماز جمعه از مهم‌ترین مسئولیت‌های امام جمعه است و این جایگاه، فرصتی مهم برای ایفای نقش هدایت‌گری دینی و اجتماعی امام جمعه محسوب می‌شود. از این رو، در بیان نقش نماز جمعه در تقویت وحدت، باید همواره نقش محوری امام جمعه به عنوان خطیب، هدایت‌گر و مدیر گفتمان این مراسم مورد توجه قرار گیرد. خطبه‌های امام جمعه به عنوان پیام‌های محوری، نه تنها آموزه‌های دین را منتقل می‌کند، بلکه مردم را به همدلی مسائل روز آگاه می‌سازد و آنان را به همدلی و همکاری دعوت می‌کنند. این خطبه‌ها فرصت ارزشمندی برای ترویج فرهنگ احترام، همبستگی و تقویت وحدت در جامعه است. در این نوشتار، ضمن تبیین جایگاه وحدت در تعالیم اسلامی و ضرورت توجه به آن، نقش امام جمعه در تحقق و پاسداشت این اصل بنیادین بررسی شده است. بحث،

وحدت و انسجام اجتماعی از مفاهیم بنیادین در دین اسلام است که نقش کلیدی در پیشرفت جوامع اسلامی و مقابله با تهدیدات ناشی از تفرقه دارد. قرآن کریم در آیه ۱۰۳ سوره آل عمران **(وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا)** ضرورت اتحاد میان مسلمانان را به صراحت بیان کرده است. در این راستا، امام جمعه از مهم‌ترین ارکان هدایت مذهبی و اجتماعی و سیاسی، وظیفه تربیت فرهنگ وحدت‌محور را بر عهده دارد. خطبه‌های نماز جمعه که نقطه اوج نماز جمعه است، ابزار قدرتمندی است که می‌تواند باعث تقویت همدلی شود، اختلافات را مدیریت و شکاف‌های اجتماعی را کاهش دهد. این مقاله با تأکید بر مفهوم وحدت در جامعه اسلامی که از مفاهیم کلیدی اسلام است، نقش امام جمعه را در شکل‌دهی و تقویت این فرهنگ بررسی می‌کند. وظایفی نظیر روشن‌گری دینی، حل اختلافات اجتماعی، تقویت ارتباط میان اقشار مختلف و مدیریت بحران‌های جمعی از جمله مسئولیت‌های کلیدی اوست. همچنین، چالش‌ها و موانع پیش‌روی امام جمعه در مسیر تربیت این فرهنگ، و راهکارهای موفقیت او در ایجاد وحدت پایدار در جامعه اسلامی در این مقاله مورد تحلیل قرار می‌گیرد. یافته‌ها نشان می‌دهد که امام جمعه می‌تواند محور انسجام دینی و اجتماعی باشد، به شرط آنکه در ایفای نقش خویش، آگاهانه و هوشمندانه و ماهرانه عمل کند.

مقدمه

وحدت و انسجام اجتماعی از اصول حیاتی جوامع اسلامی است که قرآن کریم و روایات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بارها بر اهمیت آن تأکید کرده‌اند. آیه **(وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا**

۱. پاورقی خطبه قاصعه.

بزرگ‌ترین مصادیق آن است. اتحاد اسلامی و انسجام اجتماعی از نظر قرآن، نوعی «خیر» عمومی و زیربنایی است که جامعه را از خطر تفرقه، فتنه و آسیب حفظ می‌کند.

امر به معروف و نهی از منکر (دعوت به کار شایسته و بازداشتن از اعمال ناپسند) در سطح اجتماعی، همان فرهنگ‌سازی و اصلاح‌گری است که امام جمعه در خطبه‌ها و فعالیت‌های خود محور قرار می‌دهد. او با هشدار نسبت به عوامل تفرقه، دعوت به همدلی و رفع کدورت‌ها، عملاً مجری این دستور الهی است.

نقش امام جمعه به عنوان یکی از بارزترین مصادیق‌های «اُمّتی که به خیر دعوت می‌کند»، بسیار برجسته است. امام جمعه با استفاده از فرصت نماز جمعه، مردم را به وحدت، اخوت، همدلی و رعایت مصالح جامعه فرا می‌خواند و نسبت به مشکلات یا کدورت‌های اجتماعی هشدار می‌دهد.

رستگاری و موفقیت جامعه نیز مشروط به تحقق این وظیفه اجتماعی است؛ یعنی اگر در هر جامعه‌ای افرادی همچون امام جمعه به وظیفه الهی دعوت به خیر و وحدت و نهی از تفرقه عمل کنند، سعادت و فلاح حاصل خواهد شد.

این آیه شریفه، ضمن تأکید بر وظیفه اجتماعی و الهی دعوت به خیر، مصداق بارزی از رسالت امام جمعه در ایجاد وحدت، امر به معروف و نهی از منکر و زمامداری فکری و اخلاقی جامعه اسلامی است؛ چنان‌که بخش مهمی از خطبه‌های جمعه نیز تحقق همین امر است.

همچنین، تأکید بر این اصل در آیات دیگری نیز آمده است؛ از جمله: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِخْوَةٌ فَاذْلِبُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ»^[۱] مؤمنان برادر یکدیگرند؛ پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید و تقوای

از اهمیت وحدت و نماز جمعه آغاز، سپس به مسئولیت‌ها و وظایف امام جمعه در زمینه تقویت فرهنگ وحدت‌محور پرداخته می‌شود و نقش او در مدیریت بحران‌ها و برقراری همدلی اجتماعی تحلیل می‌گردد. در ادامه، عوامل موفقیت و موانع پیش‌روی امام جمعه در این مسیر مورد توجه قرار گرفته، در پایان، راهکارهایی برای ارتقای نقش وحدت‌آفرین او ارائه می‌شود.

بخش اول: اهمیت وحدت در جامعه اسلامی

وحدت و همبستگی، از بنیادی‌ترین اصول در جامعه اسلامی است که در قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام به آن تأکید فراوان شده است. وحدت، نه تنها رمز قدرت و عظمت امت اسلامی است، بلکه بستری مناسب برای رشد فضائل اخلاقی و تحقق عدالت اجتماعی است. در عصری که فتنه‌ها و تفرقه‌ها از سوی دشمنان اسلام ترویج می‌شود، تبیین اهمیت وحدت و ارائه راهکارهای تقویت آن، بیش از پیش ضروری است.

۱. اهمیت وحدت از منظر قرآن

ضرورت و جایگاه وحدت در آموزه‌های قرآنی و روایی، با تعبیر گوناگون مورد تأکید قرار گرفته است؛ این مهم را می‌توان در آیات متعدد قرآن کریم مشاهده کرد که نمونه‌ای از آن، در آیه زیر منعکس شده است: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ»^[۱] و باید از میان شما جماعتی باشند که [مردم را] به سوی خیر دعوت کنند، به کار نیک فرمان دهند و از کار بد بازدارند. و آنان همان رستگارانند. «دعوت به خیر» در این آیه، مفهومی جامع دارد که وحدت، اتفاق، الفت و برادری از

۲. حجرات، آیه ۱۰.

۱. آل عمران، آیه ۱۰۴.

الهی اطاعت کنید و گوش بفرمان
باشید؛ زیرا اطاعت از رهبری مایه
وحدت امت اسلام است.

از امام صادق علیه السلام نیز نقل شده است:
«تَوَاصَلُوا وَتَبَارَّوْا وَتَرَاهَا وَكُنُوا إِخْوَةً بَرَّةً كَمَا أَمَرَ
كُمُ اللَّهُ»؛^[۴] همان گونه که خدای عزوجل
به شما دستور داده، با هم پیوند داشته
باشید، به یکدیگر نیکی کنید و برادرانی
نیکوکار باشید». حضرت زهرا علیها السلام نیز
فرمود: «طَاعَتَنَا نِظَامًا لِلْمِلَّةِ، وَإِمَامَتَنَا أَمَانًا مِنَ
الْفُرْقَةِ [الْفُرْقَةُ] وَالْجِهَادُ عَزَا لِلْإِسْلَامِ»؛^[۵] پیروی از
ما اهل بیت نظام امت، و رهبری ما عامل
وحدت، و جهاد مایه عزت و سربلندی اسلام
است». در روایت دیگری از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
آمده است: «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ الْفَرْصُوصِ
يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا»؛^[۶] مؤمن نسبت به مؤمن
مانند بنای استواری است که اجزای آن،
یکدیگر را استحکام می بخشد.

وحدت، ضرورتی برای پیشرفت جامعه اسلامی

وحدت، زمینه ساز پیشرفت و تعالی
جامعه اسلامی در ابعاد مختلف است.
وحدت، موجب تقویت بنیان های اقتصادی،
اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه می شود
و امکان مقابله با چالش ها و تهدیدات
را فراهم می آورد. جامعه های که در آن
وحدت حاکم باشد، می تواند با بهره گیری
از ظرفیت های خود، به سوی توسعه و
پیشرفت حرکت کند.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «لَا تَخْتَلَفُوا فَإِنَّ مِنْ كَانَ
قَبْلَكُمْ اخْتَلَفُوا فَهَلَكُوا»؛^[۷] آنان که قبل از شما
بودند اختلاف کردند و هلاک شدند.

الهی پیشه کنید، باشد که مشمول
رحمت او شوید).

این آیه اصلی اساسی جامعه اسلامی
را «برادری مؤمنان» معرفی می کند و بر
ضرورت اصلاح رابطه ها، رفع کدورت ها و
ایجاد صلح و وحدت میان افراد جامعه
تأکید دارد. امام جمعه به عنوان رهبر
معنوی و اجتماعی جامعه، با تأکید بر این
اصل قرآنی، در خطبه ها و جلسات خود،
همگان را به رفع اختلاف، گذشت، دوستی
و دوری از تفرقه دعوت می کند و تلاش
می کند فضای جامعه را به سوی همدلی و
برادری سوق دهد.

عمل به این آیه و توصیه امام جمعه، نه
تنها انسجام و پیوند اجتماعی مسلمانان
را تقویت می کند، بلکه زمینه نزول رحمت
الهی و دوری از آسیب های اجتماعی را
فراهم می سازد.

۲. اهمیت وحدت از منظر روایات

این حقیقت در سخنان نورانی اهل بیت علیهم السلام
نیز مورد تأکید و توجه ویژه قرار گرفته است
که نمونه ای از آن در کلام معصومین علیهم السلام
آمده است.

امیرالمؤمنین علیه السلام می فرماید: «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ
وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ»؛^[۱] این کلام نشان می دهد که
وحدت، موجب رحمت و برکت و تفرقه،
موجب عذاب و گرفتاری است. امام باقر علیه السلام
نیز فرمود: «... يَا مَعْشَرَ الْمُؤْمِنِينَ تَأَلَّفُوا وَتَعَاطَفُوا»؛^[۲]
هان ای گروه مؤمنان، مانوس و متحد
باشید و به هم مهربانی کنید.

همچنین پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:
«أَسْمَعُوا وَأَطِيعُوا لِمَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ الْأَمْرَ
فَإِنَّهُ نِظَامُ الْإِسْلَامِ»؛^[۳] از حاکمان

۴. وسایل الشیعة، ج ۸، ص ۵۵۲، ح ۳.

۵. کشف الغمّة، ج ۲، ص ۱۰۹.

۶. نهج الفصاحة، ج ۳، ص ۳۱۰.

۷. کنز العمال، ج ۸، ص ۹۴.

۱. نهج البلاغة، خطبة ۴۷.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۳۴۵.

۳. الأمالی (شیخ مفید)، ج ۱، ص ۱۴.

وظایف امام جمعه در ترویج وحدت

- تبیین اهمیت وحدت در خطبه‌ها و سخنرانی‌ها: امام جمعه باید با استفاده از خطبه‌های نماز جمعه و سایر سخنرانی‌ها، اهمیت وحدت و آثار مثبت آن را برای مردم از آیات و روایت و بیان تاریخ تبیین کند و آنان را به دوری از تفرقه و اختلاف دعوت نماید.

- دعوت به برادری و اخوت اسلامی: امام جمعه باید با ترویج فرهنگ برادری و اخوت اسلامی، با اشاره به سیره رسول خدا ﷺ زمینه‌های همدلی و همبستگی میان مسلمانان را فراهم آورد. «مؤمنان برادر یکدیگرند؛ پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید و تقوای الهی پیشه کنید باشد که مشمول رحمت او شوید».^[۴]

- حل اختلافات و رفع کدورت‌ها: امام جمعه باید با میانجی‌گری و ایجاد صلح و سازش، اختلافات و کدورت‌های موجود در جامعه را برطرف کند و به ایجاد فضای صمیمی و دوستانه کمک نماید. امام صادق علیه السلام فرمود: «السَّاعَةُ رَكَاةُ الْإِخَاءِ»^[۵] میانجی‌گری، زکات مقام است».

- حمایت از مظلومان و مستضعفان: امام جمعه باید با حمایت از حقوق مظلومان و مستضعفان، به ایجاد عدالت اجتماعی و کاهش فاصله‌های طبقاتی کمک کند؛ زیرا شکاف طبقاتی در سطوح مختلف زندگی اجتماعی از عوامل عدم ایجاد وحدت است.

- مقابله با فتنه‌ها و توطئه‌های دشمنان: امام جمعه باید با بصیرت و آگاهی، فتنه‌ها و توطئه‌های دشمنان که به قصد ایجاد تفرقه بین آحاد مردم طراحی شده را شناسایی و خنثی کند و از ایجاد تفرقه در جامعه جلوگیری نماید.

این روایت نشان دهنده این است که نبود وحدت در امت اسلامی، هلاکت آن را در پی دارد.

۳. اصل وحدت و انسجام امت اسلامی در نگاه رهبر معظم انقلاب

امروز مشکل ما تفرق است؛ با اینکه قرآن نهی کرده است از تفرق: «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا»^[۱] و امر کرده است به اتحاد: «وَاَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا»^[۲] با این وجود، ملت اسلام و امت اسلام متفرق‌اند. بله، عقاید مختلفی وجود دارد، مذاهب مختلفی وجود دارد، سلاقی مختلفی وجود دارد؛ خوب باشد. این سلاقی مختلف نباید موجب بشود که ما از نعمت بزرگ اتحاد امت اسلامی محروم بشویم. امروز اگر امت اسلامی که نزدیک دو میلیارد جمعیت‌اند و در مهم‌ترین و حساس‌ترین نقاط جغرافیایی عالم متفرق‌اند، با هم متحد بودند، کشورهای اسلامی خیرات به مراتب بیشتری را به دست می‌آوردند. اگر این اتحاد به هر اندازه به وجود بیاید، طلیعه حل مشکلات دنیای اسلام آشکار می‌شود، و ممکن می‌شود که ما مشکلات دنیای اسلام را حل کنیم.^[۳]

بخش دوم: وظایف امام جمعه در تقویت فرهنگ وحدت

امام جمعه، به عنوان نماد وحدت و محور انسجام در جامعه اسلامی، وظایف مهمی در تقویت و ترویج فرهنگ وحدت دارد. امام جمعه، با بهره‌گیری از جایگاه معنوی و اجتماعی و سیاسی خود، می‌تواند نقش بسزایی در ایجاد همدلی و همبستگی میان اقشار مختلف جامعه ایفا کند.

۱. آل عمران، آیه ۱۰۵

۲. آل عمران، آیه ۱۰۳

۳. بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی ۱۲ اردیبهشت/ ۱۴۰۲.

۴. فرهنگ قرآن، ج ۲، ص ۴۸۶.

۵. تحف العقول، ص ۳۸۱.

بخش سوم: نقش امام جمعه در مدیریت بحران‌ها و تقویت وحدت در مواقع حساس

از مهم‌ترین جنبه‌های وظایف امام جمعه، ایفای نقش رهبری و راهبری در مدیریت بحران‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است.

در شرایطی که جامعه با تنش‌ها یا اختلافات داخلی مواجه می‌شود، حضور یک رهبر دلسوز، دانا و هوشیار می‌تواند عامل مؤثری در کاهش تنش‌ها و ایجاد انسجام باشد. امام جمعه، به‌عنوان کسی که جایگاه معنوی و اجتماعی او مورد احترام است، امکان هدایت مردم و ترویج پیام‌های وحدت‌آفرین را داراست. در مواقع بحران، مانند اختلافات قومی، تهدیدات خارجی، یا بحران‌های اقتصادی و اجتماعی، امام جمعه می‌تواند علاوه بر حضور در صحنه، با ایراد خطبه‌های هدفمند و آموزنده، مردم را به آرامش، تلاش برای حل مشکلات و همدلی دعوت کند. برای نمونه، استفاده از آموزه‌های قرآنی و احادیثی که بر حفظ وحدت و حل اختلافات تأکید دارند، می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش شکاف‌ها داشته باشد. خطبه‌های امام جمعه با تأکید بر اصول اخلاقی، عدالت اجتماعی و همکاری برای حل مشکلات، به جامعه نشان می‌دهد که وحدت و انسجام تنها راه غلبه بر بحران‌هاست.

علاوه بر این، امام جمعه می‌تواند ارتباط مؤثری با مسئولان، نخبگان و گروه‌های اجتماعی برقرار کند تا به‌عنوان واسطه‌ای میان مردم و دولت عمل کرده و پیام‌های وحدت‌محور را با کمک آنان گسترش دهد. نقش امام جمعه در تقویت ایمان جامعه نیز بسیار حیاتی است؛ زیرا ایمان،

قدرت معنوی مردم را در برابر مشکلات افزایش داده، آنان را برای مقابله با بحران‌ها متحد می‌کند.

نمونه‌هایی از تاریخ اسلام نیز نشان می‌دهد که رهبران دینی چگونه توانسته‌اند با استفاده از آموزه‌های وحدت‌آفرین، مردم را از بحران‌های بزرگ عبور دهند. برای نمونه، خطبه‌های پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در دوران نزاع‌های قبیله‌ای، همواره به برادری و وحدت میان مسلمانان تأکید داشت؛ مانند خواندن پیمان اخوت بین مهاجرین و انصار. این پیمان در حالی بود دو قبیلهٔ اوس و خزرج سابقهٔ درگیری طولانی داشتند. همین رویکرد می‌تواند الهام‌بخش نقش امام جمعه در مواجهه با بحران‌های امروزی باشد.

در نهایت، موفقیت امام جمعه در مدیریت بحران‌ها به توانایی او در انتقال پیام‌های وحدت‌آفرین، تعامل هدفمند با گروه‌های مختلف و ایجاد ارتباط مؤثر میان اقشار جامعه وابسته است. او باید با خردمندی و تدبیر، از خطبه‌های نماز جمعه به‌عنوان ابزاری قدرتمند برای کاهش اختلافات، ایجاد هم‌فکری و تقویت انسجام اجتماعی بهره‌گیرد.

بخش چهارم: عوامل موفقیت امام جمعه در تقویت فرهنگ وحدت‌محور

امام جمعه برای ایفای نقش مؤثر در تقویت وحدت جامعهٔ اسلامی باید از ویژگی‌ها و عواملی برخوردار باشد که آموزه‌های اسلامی آنها را به‌وضوح بیان کرده است. در این بخش، به بررسی مهم‌ترین عوامل موفقیت امام جمعه در تربیت فرهنگ وحدت‌محور، با تکیه بر آیات قرآن کریم، نهج البلاغه و سایر منابع معتبر می‌پردازیم.

الف. آگاهی عمیق از معارف دینی ■ ج. مهارت ارتباطی و توان سخنوری^[۴] و اجتماعی

خطبه‌های وحدت‌آفرین نماز جمعه که مخاطب‌های متنوعی را جذب کنند، نیازمند تسلط بر فن بیان و توانایی الهام‌بخش بودن هستند. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: **«إِنَّ خَيْرَ الْقَوْلِ مَا نَفَعَ»**.^[۵] امام جمعه باید بهترین بیان را در انتقال پیام‌های وحدت‌بخش به‌کار گیرد تا اثرگذاری سخنان او افزایش یابد.

د. شناخت مشکلات و نیازهای جامعه

امام جمعه باید جامعه‌شناس و روان‌شناسی قوی باشد و بتواند با درک دقیق مشکلات اجتماعی، ضعف‌ها و اختلافات، راه‌حل‌های وحدت‌آفرین ارائه دهد. امام علی علیه السلام فرمود: **«الْمُجَالَسَةُ مَعَ أَهْلِ الْهَوَىٰ مَنَسَةٌ لِلْإِيمَانِ»**.^[۶] امام جمعه باید از شناخت آسیب‌های اجتماعی فاصله بگیرد و مردم را به جایگاه ایمان و تلاش برای وحدت هدایت کند.

یک امام جمعه موفق نیازمند شناخت کامل از قرآن، سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، آموزه‌های اهل بیت علیهم السلام و شرایط سیاسی و اجتماعی روز است. قرآن کریم می‌فرماید: **«وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا»**.^[۱] امام جمعه باید مردم را به تمسک کردن به آموزه‌های الهی دعوت کرده، با محور قرار دادن قرآن، مردم را از تفرقه دور کند و اندیشه‌های وحدت‌آفرین را ترویج دهد.

امام علی علیه السلام نیز در اهمیت قرآن و نقش آن در زندگی مردم می‌فرماید: **«فَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَعْظَ أَحَدًا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ»**.^[۲]

برای موفقیت، امام جمعه باید بتواند از این آموزه‌ها بهره‌برداری مؤثر کند و آن‌ها را همراه با مسائل اجتماعی طرح کند.

ب. حسن اخلاق و رفتار الگومند

یکی از اساسی‌ترین عوامل موفقیت امام جمعه، برخورداری از اخلاق اسلامی است؛ چرا که مردم رفتار امام جمعه را الگوی عملی خود قرار می‌دهند. امام علی علیه السلام به مالک اشتر می‌فرماید: **«وَاعْلَمْ أَنَّ الرَّعِيَّةَ أَصْنَائِي ... فَاجْعَلْ لِنَفْسِكَ قَلْبًا رَحِيمًا»**.^[۳]

امام جمعه باید با قلبی مهربان و رفتاری عادلانه، محبت و اعتماد مردم را جلب کند.

ه. تعامل سازنده با مسئولان و نخبگان

امام جمعه باید ارتباطی سازنده با دولت‌مردان، نخبگان و سایر گروه‌های تأثیرگذار جامعه داشته باشد و پیام وحدت‌آفرین را در سطح حاکمیت نیز

۴. نهج البلاغة، نامه ۵۳: «برای کسانی که به تو نیاز دارند، زمانی معین کن که در آن فارغ از هر کاری به آنان پردازی. برای دیدار با ایشان به مجلس عام بنشین، مجلسی که همگان در آن حاضر توانند شد و برای خدایی که آفریدگار توست، در برابرشان فروتنی نمایی و بفرمای تا سپاهیان و یاران و نگهبانان و پاسپانان به یک سو شوند، تا سخنگویشان بی‌هراس و بی‌لکنت زبان سخن خویش بگوید که من از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بارها شنیدم که می‌گفت: پاک و آراسته نیست امتی که در آن امت، زبردست نتواند بدون لکنت زبان حق خود را از قوی دست بستاند».

۵. نهج البلاغة، نامه ۳۱.

۶. نهج البلاغة، خطبه ۸۶.

۱. آل عمران، آیه ۱۰۵.

۲. نهج البلاغة، خطبه ۱۷۶.

۳. نهج البلاغة، نامه ۵۳.

فَإِنَّهَا مَادَّةُ الشَّخْتَاءِ؛ از عوامل تعصب دوری کنید؛ زیرا بذر دشمنی و کینه است». امام جمعه باید با مهارت‌های ارتباطی قوی و خطبه‌های روشنگرانه، تعصبات قومی و مذهبی را مدیریت کرده و مشترکات دینی را به‌عنوان نقطه پیوند معرفی کند.

۲. نفوذ افکار بیگانه و جریان‌های تفرقه‌انگیز

دخالت افکار و جریان‌های بیگانه گاهی به شکاف‌های اجتماعی و تضعیف وحدت در جوامع اسلامی منجر می‌شود. امام جمعه باید با نگاه بصیرت و ژرف‌اندیشی از افرادی که با قصد ایجاد تفرقه به دفتر او نزدیک می‌شوند جلوگیری کند و فتنه را در نطفه خفه کند.

قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ»^[۱] ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از غیر خودتان دوست و مشاور نگیرید». امام جمعه باید با بصیرت و آگاهی، نفوذ این افکار را شناسایی کرده و مردم را نسبت به خطرات آن‌ها آگاه سازد.

۳. بروز بحران‌های اجتماعی و اقتصادی

مسائل اقتصادی نظیر فقر و بیکاری می‌توانند پایه‌های وحدت اجتماعی را سست کنند. همچنین بحران‌های سیاسی و اجتماعی نیز ممکن است وحدت مردم را از بین ببرند.

امام علی علیه السلام به مالک اشتر توصیه می‌کند که عدالت اجتماعی را رعایت کند تا مردم با حکومت همدل شوند: «وَاعْدِلْ بَيْنَ فِي الْمَجْلِسِ وَالْقَضَاءِ»^[۲] امام جمعه باید از تریبون‌های نماز جمعه برای توسعه عدالت اجتماعی و راهنمایی مسئولان استفاده کند.

تزریق کند. امام علی علیه السلام به مالک اشتر توصیه می‌کند که مراقب رفتار اطرافیان نخبگان باشد تا عدالت و وحدت آسیب نبیند: «تَعَرَّ إِنَّ الْوَالِيَّ خَاصَّةً ... فَاحْذَرْ ذَلِكَ فِي نَفْسِكَ».

و. ایجاد فضاهای گفت‌وگو میان اقشار مختلف

امام جمعه باید تلاش کند تا میان افراد جامعه از اقوام، مذاهب، و فرهنگ‌های مختلف، گفت‌وگوها و اشتراکات وحدت‌بخش ایجاد کند. ایجاد فضاهای گفت‌وگوی سالم و رفع اختلافات نیازمند درایت امام جمعه است.

بخش پنجم: چالش‌ها و راهکارهای امام جمعه در تحقق وحدت

ایجاد و حفظ وحدت در جوامع اسلامی فرآیندی پیچیده است که امام جمعه با چالش‌های متعددی در این مسیر مواجه می‌شود. این چالش‌ها می‌توانند از مسائل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و حتی شخصی نشأت بگیرند. در این بخش به مهم‌ترین چالش‌ها اشاره می‌شود و راهکارهای احتمالی بر اساس آموزه‌های اسلامی ارائه می‌گردد.

الف. چالش‌ها

۱. اختلافات مذهبی و قومی

یکی از مهم‌ترین موانع وحدت در جوامع اسلامی، تنوع مذهبی و قومی مخصوصاً در بعضی از شهرها و استان‌های مرزی است که گاهی منجر به اختلافات و تنش‌ها می‌شود.

امام علی علیه السلام در نقد تبعیض‌های قومی و تعصب می‌فرماید: «فَاحْذَرُوا أَسْبَابَ الْعَصَبِيَّةِ»

۱. آل عمران، آیه ۱۱۸.
۲. نهج البلاغة، نامه ۵۳.

- استفاده از زبان و ادبیات روز در خطبه‌ها: تطبیق خطبه‌ها با نیازها و دغدغه‌های نسل جوان و استفاده از زبانی ساده و جذاب.

- افزایش تعامل امام جمعه با اقشار مختلف مردم: حضور فعال امام جمعه در میان جوانان، دانشگاهیان، بازاریان و سایر گروه‌های اجتماعی.

- بهره‌گیری از ابزارهای رسانه‌ای نوین: استفاده از فضای مجازی و رسانه‌های جدید برای گسترش پیام‌های وحدت‌بخش و مقابله با شایعات.

- حمایت نهادهای مسئول از فعالیت‌های وحدت‌آفرین ائمه جمعه: ارائه پشتیبانی‌های لازم از سوی مرکز رسیدگی به امور مساجد و سایر نهادهای مرتبط.

- ترویج پژوهش‌های کاربردی در زمینه وحدت و نقش ائمه جمعه: حمایت از تحقیقات علمی در جهت شناخت چالش‌ها و ارائه راهکارهای عملی.

با اجرای این پیشنهادها می‌توان گام‌های مؤثری در جهت تقویت جایگاه و نقش امام جمعه در تربیت فرهنگ وحدت‌محور در جامعه اسلامی برداشت و از ظرفیت بی‌نظیر این نهاد دینی و اجتماعی برای انسجام ملی و اسلامی بهره‌مند شد.

بنابراین، با توجه به مطالب فوق، تحقق وحدت توسط امام جمعه مستلزم سه ویژگی اساسی در امامت جمعه است: بصیرت بالا، مهارت در خطابه و ارتباط مؤثر، و اخلاق اسلامی.

برای مواجهه با چالش‌های پیش‌رو و ایفای بهتر این نقش، امام جمعه باید از آموزه‌های قرآنی و نهج‌البلاغه بهره‌گیرد.

۴. شایعه‌سازی و گسترش شایعات توسط دشمنان

شایعات و اخبار نادرست می‌توانند وحدت جامعه اسلامی را برهم زده و موجب بی‌اعتمادی شوند.

قرآن کریم می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا»^[۱] کسانی که دوست دارند زشتی‌ها در میان مؤمنان اشاعه یابد، عذاب سخت دارند». امام جمعه باید با اطلاع‌رسانی دقیق و استفاده از خطبه‌هایی روشنگر، مردم را در برابر شایعات مصون سازد.

۵. ضعف در ارتباط مردم با امام جمعه

گاهی وجود فاصله میان امام جمعه و مردم موجب می‌شود که پیام‌های وحدت‌بخش مؤثر نباشند.

امیرالمومنین علیه السلام می‌فرماید: «وَلَيْكُنْ حَارِسُكَ لِسَانُكَ، وَلَا تَوَكَّلْ حَارِساً غَيْرَهُ»^[۲] بگذار نگهبانت زبانت باشد، و کسی جز آن را نگهبان خود قرار نده».

۶. وجود تفسیرهای اشتباه از آموزه‌های اسلامی

تفسیر ناصحیح از آیات قرآن یا روایات، گاهی موجب ایجاد تفرقه میان مسلمانان می‌شود.

ب: راهکارها

برای تقویت هرچه بیشتر نقش امام جمعه در ترویج فرهنگ وحدت در جامعه اسلامی، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- تقویت آموزش‌های تخصصی برای ائمه جمعه: برگزاری دوره‌های آموزشی مستمر با محوریت جامعه‌شناسی اسلامی، روان‌شناسی اجتماعی، فن خطابه و مدیریت بحران برای ائمه جمعه.

۱. نور، آیه ۱۹.

۲. نهج‌البلاغه، نامه ۳۱.

نتیجه

بر اساس آنچه گذشت، می‌توان نتیجه گرفت امام جمعه نقش محوری و غیرقابل جایگزینی در تقویت فرهنگ وحدت‌محور جامعه اسلامی دارد. نماز جمعه به عنوان مهم‌ترین تریبون دینی و مردمی، فرصتی طلایی برای تبیین آموزه‌های وحدت‌بخش و سوق دادن مردم به همدلی و انسجام است. موفقیت امام جمعه در این مسیر، مستلزم برخورداری از ویژگی‌ها و عوامل متعدد و نیز مواجهه هوشمندانه با چالش‌های متنوع اجتماعی است.

کتابنامه

۱. قرآن کریم.
۲. الأمالی، محمد بن محمد بن نعمان عکبری بغدادی (شیخ مفید)، ترجمه حسین استادولی،

- مشهد، آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
۳. تحف العقول، تصحیح علی‌اکبر غفاری، ترجمه محمدصادق حسن‌زاده، ۱۳۷۶، ق.
۴. فرهنگ قرآن، قم، بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۵. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، قم، دار الحدیث.
۶. کشف الغمّة، علی بن عیسی اربلی، مکتبه الحیدریه.
۷. کنز العمال، متقی بن حسام‌الدین هندی، تحقیق و تصحیح حیانی و صفوة السقا، مؤسسة الرسالة.
۸. نهج البلاغة، ترجمه محمد دشتی.
۹. نهج الفصاحة، تصحیح غلامحسین مجیدی، سازمان انتشارات جاویدان، ۱۳۲۴ ش.
۱۰. وسائل الشیعة، شیخ حر عاملی، تحقیق محمدرضا الحسینی الجلالی، نشر دیجیتال مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان، ۱۴۰۰ ش.